

## AVRUPA BİRLİĞİ NORMLARI VE AİHM KARARLARI ÇERÇEVESİNDE KUZHEY KIBRIS

*Kudret ÖZERSAY\**

### **ABSTRACT**

Submission of the Annan Plan to the separate simultaneous referenda on the one hand and accession of the Greek Cypriot state to the European Union on behalf of the 1960 Republic of Cyprus on the other, have affected main parameters of the Cyprus conflict. 2003 Treaty of Accession defines the territory of the TRNC as “the areas of the Republic of Cyprus in which the government of the Republic of Cyprus does not exercise jurisdiction” and the ECHR has decided that this part of the Island was under the effective control of Turkey and this state should be responsible for human rights violations in these areas. This article aims to discuss and provide some legal ideas on reflections of recent political atmosphere on Turkey’s responsibility in the North and on possible future attitude of the ECHR to the cases originated from Cyprus conflict.

**Anahtar Kelimeler:** Kıbrıs sorunu, KKTC, Loizidou Davası, Bankovic Davası, uluslararası sorumluluk, etkin kontrol

**Key words:** Cyprus Problem, the Northern Cyprus Turkish Republic, Loizidou Case, Bankovic Case, International Responsibility, Efficient Control.

### **GİRİŞ**

Bir yandan, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunmasını hedefleyen ve Kasım 2002’de adadaki taraflara sunulan BM Planı, diğer yandan ise Kıbrıs Rum

---

\* Dr. Doğu Akdeniz Üniversitesi (KKTC), Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi. Bu yazıda belirtilen görüşler, yazarın kişisel görüşleri olup, zaman zaman görevli olarak temsil ettiği KKTC’ni herhangi bir şekilde bağlamamaktadır.

devletinin AB'ne tam üye olma süreci, Kıbrıs adasında çok farklı ve hızlı birtakım gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Kıbrıs Rum devletinin, 16 Nisan 2003'te AB ile Atina Katılım Antlaşması'nı "Kıbrıs Cumhuriyeti" (1960) sıfatı ile imzalamış olması ve burada Kıbrıs adasına ilişkin olarak yapılmış olan tanımlamalar, sorunun uluslararası hukuk temelinde taşıdığı parametreleri bütüncül olarak değiştirmiştir. Öte yandan, BM tarafından sunulan Kapsamlı Çözüm paketi (Annan Planı) de, yürürlüğe girişi bakımından öngörülmüş olan yöntem (iki ayrı ve eş zamanlı referandum) bağlamında Kıbrıs sorununun hukuksal yönünü yeni bir boyuta taşımış görünmektedir. Bu iki ana hukuksal değişime, uluslararası toplumun Kıbrıs Türk halkına dönük olumlu siyasi bakışı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) geçen süre zarfında Kıbrıs kökenli başvurulara dönük olarak yarattığı içtihat eklendiğinde yanıtlanması gereken birtakım sorular ortaya çıkmaktadır.

Herşeyden önce, KKTC topraklarının AB hukuku bakımından statüsü nedir? Bu statü tanımlanmış mıdır, yoksa bilinçli şekilde esnek ve muğlak bir zemine mi oturtulmuştur? Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin önceden Kıbrıs sorunu bağlamında almış olduğu birtakım kararların anlamı, yukarıda aktarılan gelişmelerden etkilenebilir mi? Uluslararası hukuk bakımından KKTC'yi nasıl bir gelecek beklemektedir?

Bu çalışma özetle, yakın geçmişte Kıbrıs adası konusunda yaratılmış olan AB normları ve AİHM kararlarını dikkate alarak, uluslararası siyasi konjonktürün değişmesine bağlı olarak Kıbrıs'ta yapılmak istenen girişimlerin kısa bir değerlendirmesini yapmayı ve bazı somut önerilerde bulunmayı hedeflemektedir.

## A- AB Normları Bakımından

Genel olarak Kıbrıs'ın, özelde de KKTC'nin AB çerçevesinde tabii olacağı hukuksal statü, esasen 16 Nisan 2003'te Atina'da imzalanan katılım Antlaşması arkasına eklenen 10 Numaralı Ek Protokol'de tanımlanmaktadır. Bahse konu katılım antlaşması, Kıbrıs Rum devleti tarafından, tam üyelik başvurusundan itibaren sürekli olarak "Kıbrıs"ın üyeliğinden söz edilmiş olmasına rağmen, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla imzalanmıştır. AB'ne katılan devletin adı yanında, KKTC topraklarının tanımı bakımından da önceki zirve açıklamalarından ayrılan bir yaklaşım sergilenmiştir. Katılım Antlaşması'na eklenen Kıbrıs Protokolü'nde, örneğin Kopenhag kararına göre farklılaşan bir tanım göze çarpmaktadır. KKTC toprakları, Kopenhag'da coğrafi olarak "adanın kuzey kesmi"<sup>1</sup> biçiminde tanımlanmışken, Atina Katılım Antlaşması daha en başta "Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin etkin kontrol uygulamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti bölgeleri"nden söz etmekte, bunun tanımını yapmakta ve metnin devamında bu tanıma atıf yapmaktadır:

*"...in those areas of the Republic of Cyprus in which the Government of the Republic of Cyprus does not exercise effective control"*

<sup>1</sup> "...the application of the acquis to the northern part of the island shall be suspended...", Copenhagen European Council, Presidency Conclusions, 12 and 13 December 2002, prg. 12.

10 Numaralı Protokol'ün bir diğer önemli düzenlemesi, AB *acquis*'nin en genel anlamda nasıl uygulanacağına ilişkindir. Buna göre, *acquis*'nin uygulanması KKTC toprakları bakımından askıya alınacaktır<sup>2</sup> ve Komisyon'un önerisi ile Konsey'in oybirliğiyle alacağı bir kararla bahse konu askıya alınma durumu geri çekilebilecektir. Ancak, *acquis*'nin askıya alınmış olması, kuzey Kıbrıs'ın ekonomik yönden gelişmesinin desteklenmesine engel teşkil etmeyecektir. Öte yandan Protokol, "Birlik hukukunun askıya alınmış olduğu" bir bölgeden, Birlik hukukunun uygulandığı bir diğer bölgeye geçişte daha önce rastlanmayan bir "hukuk yaratma" durumuyla karşı karşıyadır. Bu nedenle Konsey'e aradaki "çizgiye" *acquis*'nin hangi hükümlerinin uygulanacağını belirleme yetkisi verilmiştir.<sup>3</sup>

10 Numaralı Protokol ile getirilen düzenlemeler bakımından üç önemli husus dikkat çekmektedir:

1- KKTC toprakları Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin etkin kontrol uygulamadığı bir alan değil, bu türden bir kontrolün uygulanmadığı "Kıbrıs Cumhuriyeti bölgeleridir" (*Areas of the Republic of Cyprus*).

2- Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin KKTC toprakları üzerinde etkin kontrol icra "edemediğinden" ya da engellendiğinden değil, icra "etmediğinden" söz edilmektedir. Bu saptama, "*cannot exercise*" terimleri yerine "*does not exercise*" terimlerinin kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır.

3- KKTC toprakları üzerinde hükümetin etkin kontrol uygulamadığından söz edilmiş olmasına rağmen, bu bölgede kimin etkin kontrol uyguladığı belirtilmemektedir.

AB Konseyi, yukarıda özetlenen hükümler çerçevesinde kendisine verilen yetkiyi kullanarak "Yeşil Hat Tüzüğü" olarak da bilinen ve KKTC toprakları ile Kıbrıs Rum devleti arasında mal, hizmet ve kişilerin dolaşımı konusunu düzenleyen bir tüzüğü 29 Nisan 2004 tarihinde kabul etmiştir.<sup>4</sup> Öncelikle bu tüzük, AB sistemi içerisinde kanunlar hiyerarşisi bağlamında Atina Katılım Antlaşması ve ek protokollerine uygun olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle, yukarıda aktarılan temel hususlar konusunda herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Ancak, bahse konu temel hususlara uygun yeni birtakım noktalar ortaya çıkmıştır. Tüzük hükümleri uyarınca, kuzey ve güney arasındaki "Yeşil Hat" AB'nin dış sınırı (*external border*) olarak tanımlanmamıştır. Bu nedenle buradan geçecek mal, hizmet ve kişiler bakımından "özel kuralların" uygulanması ve bu kuralların uygulanması bakımından da asıl sorumluluğun (*prime responsibility*) Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ait olduğu saptaması yapılmaktadır.<sup>5</sup> Üstelik metnin hiçbir yerinde, Kıbrıs Türk otoritelerinden hiçbir biçimde söz edilmemekte ve Kıbrıslı Türklerin kurmuş olduğu bu yapı bakımından herhangi bir misyon, görev ya da

<sup>2</sup> Bkz. Md. 1/1: "The application of the *acquis* shall be suspended in those areas of the Republic of Cyprus in which the Government of the Republic of Cyprus does not exercise effective control."

<sup>3</sup> Md. 2/1: "The Council, acting unanimously on the basis of a proposal from the Commission, shall define the terms under which the provisions of EU law shall apply to the line between those areas...and..."

<sup>4</sup> Tüzüğün tam metni için bkz. *Official Journal of the European Union*, 30.04.2004, L 161/128.

<sup>5</sup> Bkz. *Yeşil Hat Tüzüğü*, giriş bölümü, prg. 7.

hak yaratılmamaktadır. Öte yandan, KKTC'nin statüsü bakımından çizilen genel çerçeveye uygun olarak, KKTC'de üretilerek güney Kıbrıs'ta tüketilmek üzere güneye satılacak malların "ithal mal" muamelesi görmeyeceği hükme bağlanmıştır.<sup>6</sup> Aynı şekilde, güney Kıbrıs'ta üretilerek Kuzey Kıbrıs'a gönderilecek olan malların da sınırda Kıbrıs Rum devleti tarafından "ihracat formalitelerine" tabi tutulmayacaktır.<sup>7</sup>

Yeşil Hat Tüzüğü'nde, KKTC'nin statüsü bağlamında önemli olan bir diğer husus, bu ülkede üretilen malların AB pazarına güney Kıbrıs üzerinden girişine ilişkin olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, bütünen kuzey Kıbrıs'tan elde edilen ürünlerin (*wholly obtained*) güneye satılabilmeleri için gerekli olan belgeler Kıbrıs Türk Ticaret Odası tarafından verilecektir. Bu noktada ticaret bakımından KKTC'de faaliyet gösteren bu meslek kuruluşuna doğrudan sorumluluk verildiği düşünülebilir. Ancak metinde, Ticaret Odası'nın Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin de rızasını alacak AB Komisyonu tarafından yetkilendirileceği hükme bağlanmıştır.<sup>8</sup> Bu nedenle, bu tür bir ticaret bakımından Kıbrıs Türk Ticaret Odası adeta Kıbrıs Rum devletinin altına yerleştirilmektedir. Zaten bu saptama, metnin devamında da doğrulanmaktadır. Zira, Ticaret Odası'nın vereceği belgelerin "gerçekliğini" Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yetkili otoriteleri denetleyecektir.<sup>9</sup> Son olarak, kişilerin serbest dolaşımı çerçevesinde yapılmış olan düzenlemenin de, KKTC'nin statüsü bakımından anlamlı olduğundan, ele alınması gerekmektedir. Herşeyden önce, Yeşil Hat'tan yapılacak geçişlerdeki her nevi kontrol ve yasa dışı göç ile mücadele görevi de "Kıbrıs Cumhuriyeti"ne verilmiştir. Ancak, sınırdan geçebilecek AB vatandaşları ile AB'ne girme hakkı bulunan üçüncü devlet vatandaşlarının nereden geldikleri konusuna değinilmemekte ve zımnen kuzey Kıbrıs'tan giriş yapacak söz konusu şahısların da tanımlanan serbest geçiş hakkından yararlanabileceği hükme bağlanmaktadır.<sup>10</sup> Bu ise uygulamada, yıllardır Kıbrıs Rum devletinin kuzey Kıbrıs'tan adaya giriş yapanlara yönelik olarak yürürlüğe koyduğu, "yasa dışı limandan giriş" yapılması nedeniyle cezai işlem uygulanması düzenlemelerini anlamsız hale getirmiştir. En azından bu konu bağlamında KKTC limanlarının AB normları açısından "yasa dışı" olduğunu ileri sürmek artık mümkün görünmemektedir.

Yeşil Hat Tüzüğü'nü, AB Komisyonu tarafından hazırlanarak Konsey'e sunulmuş olan diğer yasal metinler izlemiştir. Henüz sadece Komisyon'dan geçmiş olan bu metinler, sadece taslak olarak ele alınmalıdır. Bu belgelerden ilki Konsey tüzük taslağı şeklindedir ve esasen KKTC ülkesinde üretilen malların, Yeşil Hat Tüzüğünden farklı olarak, doğrudan AB topraklarına gönderilmesini ve AB mallarının doğrudan KKTC'ye girişini ele almaktadır.<sup>11</sup> Burada dikkat çeken en önemli husus, bu türden bir ticaret

<sup>6</sup> Bkz. Yeşil Hat Tüzüğü, Başlık III, Md. 4/7.

<sup>7</sup> Bkz. Yeşil Hat Tüzüğü, Başlık III, Md. 5/1.

<sup>8</sup> Bkz. Yeşil Hat Tüzüğü, Başlık III, Md. 4/5. "Goods shall be accompanied by a document issued by the Turkish Cypriot Chamber of Commerce, duly authorised for that purpose by the Commission in agreement with the Government of the Republic of Cyprus..."

<sup>9</sup> Bkz. Yeşil Hat Tüzüğü, Başlık III, Md. 4/6. "The competent authorities of the Republic of Cyprus shall check the authenticity of the document referred to in paragraph 5..."

<sup>10</sup> Bkz. Yeşil Hat Tüzüğü, Başlık II, Md. 2/1 ve 2/3.

<sup>11</sup> Tüzük taslağının metni için bkz. <http://www.delcyp.cec.eu.int/en/index.html>

bakımından “Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetine” herhangi bir sorumluluk verilmiyor olmasıdır. Üstelik bu durum, Kıbrıs Türk otoritelerine herhangi bir misyon verilmemiş olmakla birlikte, Kıbrıs Türk Ticaret Odası’nın konumuna da yansımıştır. Zira, bu tüzük taslağı KKTC’den elde edilen belirli ürünlerin AB’ne doğrudan (güney Kıbrıs üzerinden değil) satılmasına ilişkin olarak, Kıbrıs Rum devletinin rızasına gerek olmaksızın Kıbrıs Türk Ticaret Odası’nın veya başka bir yapının sadece Komisyon tarafından yetkilendirilebileceğini hükme bağlamaktadır.<sup>12</sup> Ancak bu noktada, Ticaret Odası’nın herhangi bir kamu otoritesi kullanmadığı ve esasen 1958 yılında kurularak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti yasaları çerçevesinde kayıtlı olan bir meslek kuruluşu olduğu unutulmamalıdır. Aslında AB’nin KKTC’den gidecek malların belgelerinin düzenlenmesi bakımından Ticaret Odası’nı yetkilendirmesi, ABAD’ın 1994 yılında KKTC ürünlerinin ihracı aleyhine alınan kararının etkisiz hale getirilmesi bakımından pratik bir buluştur. 1994 yılındaki ABAD kararı esasen, bu belgeler veya ürün bakımından bir sorun çıkması durumunda KKTC’nin gümrük otoriteleri ile AB ülkelerinin gümrük otoritelerinin idari bir işbirliği yapmak zorunda kalacakları ve bunun da tanımama ilişkisi çerçevesinde mümkün olmadığı yaklaşımı üzerine oturtulmuştu.<sup>13</sup> Bulunan formülle, KKTC ile tanıma ilişkisine girmeden doğrudan ticaret mümkün kılınmaktadır.

Son olarak, bahse konu tüzük taslağının girişinde bu düzenleme, AB’ni Kuran Antlaşmaların 133. maddesine dayandırılmaktadır. Esasen üçüncü devletlerle yapılacak ticareti de düzenleyen (ama bütünen bu konuyu içermeyen) 133. madde, Kıbrıs Rum devletinde “AB KKTC’ye devlet muamelesi yapıyor” eleştirilerine ve endişeye yol açmıştır. Oysa atıfta bulunulan 133. madde, esasen üçüncü devletlerle yapılacak ticaret antlaşmaları bakımından düzenleme getirmekte ve AB-KKTC arasında tasarlanan ticaret bir antlaşma zeminine oturtulacak şekilde düzenlenmemektedir. Daha da önemlisi, Komisyon bu tüzük taslağında kullanılan ve özellikle de *acquis*’den alınan kavramların, kuzey Kıbrıs’ta varolan özel koşullar dikkate alınarak yorumlanması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır.<sup>14</sup> Bu nedenle, AB’nin daha önce yaratılmış olan ilişkilerinden çok farklı, zaman zaman da benzeşen bu yeni ilişki biçiminin ve kuzey Kıbrıs’ın durumunun *sui generis* bir nitelikte olacağı zımnen ortaya konulmaktadır.

Komisyon tarafından hazırlanarak Konsey’e gönderilmiş olan bir diğer taslak, Kıbrıslı Türklere yapılması düşünülen finansal yardıma ilişkindir. AB’nin, Kıbrıs Türk

<sup>12</sup> Giriş bölümü prg. 7.

<sup>13</sup> **The Queen v Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S. P. Anastasiou (Pissouri) Ltd and others.** Judgment of the Court of 5 July 1994, 61992JO432, prg. 40: “A system of that kind cannot therefore function properly unless the procedures for administrative cooperation are strictly complied with. However, such cooperation is excluded with the authorities of an entity such as that established in the northern part of Cyprus, which is recognized neither by the Community nor by the Member States; the only Cypriot State they recognize is the Republic of Cyprus”

<sup>14</sup> Giriş bölümü prg. 8: “The provisions of this regulation, in particular when terms taken from the *acquis* are used should be interpreted in the light of special circumstances prevailing in the areas.”

toplumunun ekonomik gelişimini, adanın ekonomik yönden entegre olmasını ve iki toplum arasındaki temasların geliştirilmesini ve bu yolla adanın yeniden birleştirilmesini kolaylaştıracak şekilde yardım yapacağı belirtildikten sonra, bu yardımdan yararlanabilecek birimler sayılmaktadır. Buna göre, “yerel otoriteler, kooperatifler, sivil toplum temsilcileri...kamu kurumları (*public agencies*), kamu idareleri (*public administrations*)...vakıflar, hükümetler-dışı örgütler ve gerçek kişiler”<sup>15</sup> bu birimlerden bazılarıdır. Bu ifadeler, Kıbrıs Rum devletinde birtakım endişelere neden olmuştur.

Yukarıda anlatılanlardan hareketle, Atina Katılım Antlaşmasıyla ana hatları belirlenen ve sonradan Yeşil Hat Tüzüğü ile somutlaştırılan KKTC'nin ve ülkesinin statüsü, Komisyon'un son girişimleriyle daha da netleşmeye başlamıştır. Buna göre, başlangıçta KKTC ülkesinde kimin etkin kontrol uyguladığı söylenmemiş ve muğlak bırakılmış olmasına rağmen, adım adım etkin kontrol uyguladıkları oranda ve bu konularla sınırlı olmak üzere, Kıbrıs Türk toplumundan ayrı bir entite olarak Kıbrıs Türk kamu örgütlenmesinin yani, Kıbrıs Türk otoritelerinin varlığını teyid eden bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, KKTC otoritelerinin kuzey Kıbrıs'ta etkin kontrol sahibi olduklarını kanıtlayabildikleri oranda kendileriyle doğrudan temas kurulan ve varlığı kabul edilen bir yapıya dönüşeceklerini söylemek mümkündür.

## B- AİHM Kararları Bakımından

AB hukuku bakımından yukarıda sıralanan üç ana husustan sonuncusu, yani KKTC topraklarında kimin etkin kontrol uyguladığı sorusu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) önündeki birtakım davalarda ele alınmış ve yanıtlanmıştır. AB'nin, kuzeyde etkin kontrol sahibi otorite bakımından net bir saptama yapmamış olması, ya da sadece Kıbrıs Rum devletinin fiilen bu tür bir etkin kontrole sahip olmadığını söylemekle yetinmiş olması, büyük olasılıkla Birliğin gelecekteki siyasi manevra kabiliyetini (hem Türkiye ile müzakerelerin başlaması bakımından, hem de Kıbrıs Türk otoriteleriyle temasa geçilebilmesi bakımından) artırmaya yöneliktir. Bu noktada AİHM tarafından “etkin kontrol” bağlamında alınmış olan birtakım kararların incelenmesi yararlı olacaktır.

Mahkeme, *Loizidou* kararında gerçek anlamda bir içerik analizi yapmaksızın sadece KKTC'de bulunan asker sayısından hareketle “etkin kontrol uygulayan otorite” olarak Türkiye'ye işaret etmiş, KKTC topraklarını AİHS'nin 1. Maddesindeki “jurisdiction” terimini geniş yorumlayarak Türkiye'nin yetki alanı içerisinde kabul ederek, burada ortaya çıkacak Sözleşme ihlalleri bakımından uluslararası sorumluluğun KKTC'ye değil, etkin kontrol uygulayan Türkiye'ye yüklenebileceğini hükme bağlamıştır: (*Loizidou v. Turkey*)

“52. ...Of particular significance to the present case the Court held, in conformity with the relevant principles of international law governing State responsibility, that the

<sup>15</sup> Proposal for Council Regulation, establishing an instrument of financial support for encouraging the economic development of the Turkish Cypriot Community, Md. 1/1 ve 1/2.

responsibility of a Contracting Party could also arise when as a consequence of military action - whether lawful or unlawful - it exercises effective control of an area outside its national territory. The obligation to secure, in such an area, the rights and freedoms set out in the Convention, derives from the fact of such control whether it be exercised directly, through its armed forces, or through a subordinate local administration..." ...54. It is important for the Court's assessment of the imputability issue that the Turkish Government have acknowledged that the applicant's loss of control of her property stems from the occupation of the northern part of Cyprus by Turkish troops and the establishment there of the "TRNC"... Furthermore, it has not been disputed that the applicant has on several occasions been prevented by Turkish troops from gaining access to her property..... However, throughout the proceedings the Turkish Government have denied State responsibility for the matters complained of, maintaining that its armed forces are acting exclusively in conjunction with and on behalf of the allegedly independent and autonomous "TRNC" authorities... 55. The Court recalls that under the scheme of the Convention the establishment and verification of the facts is primarily a matter for the Commission... 56. The Commission found that the applicant has been and continues to be denied access to the northern part of Cyprus as a result of the presence of Turkish forces in Cyprus which exercise an overall control in the border area... The limited ambit of this finding of "control" must be seen in the light of the Commission's characterisation of the applicant's complaint as essentially concerning freedom of movement across the buffer-zone...The Court, however, must assess the evidence with a view to determining the issue whether the continuous denial of access to her property and the ensuing loss of all control over it is imputable to Turkey... It is not necessary to determine whether, ..., Turkey actually exercises detailed control over the policies and actions of the authorities of the "TRNC" It is obvious from the large number of troops engaged in active duties in northern Cyprus (see paragraph 16 above) that her army exercises effective overall control over that part of the island. Such control, according to the relevant test and in the circumstances of the case, entails her responsibility for the policies and actions of the "TRNC" .

Burada atıfta bulunulan 16. paragrafta ise Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri'nin KKTC toprakları üzerinde konuşlandığı yerlere ve askeri mahkemelerin durumuna değinilmektedir.<sup>16</sup> Sorumluluğun yüklenebileceği otorite bakımından Loizidou

<sup>16</sup> *Loizidou v. Turkey*, prg. 16. "Turkish armed forces of more than 30,000 personnel are stationed throughout the whole of the occupied area of northern Cyprus, which is constantly patrolled and has checkpoints on all main lines of communication. The Army's headquarters are in Kyrenia. The 28th<sup>o</sup> Infantry Division is based in Asha (Assia) with its sector covering Famagusta to the Mia Milia suburb of Nicosia and with about 14,500 personnel. The 39th Infantry Division, with about 15,500<sup>o</sup> personnel, is based at Myrtou village, and its sector ranges from Yerolakkos Village to Lefka. TOURDYK (Turkish Forces in Cyprus under the Treaty of Guarantee) is stationed at Orta Keuy village near Nicosia, with a sector running from Nicosia International Airport to the Pedhieos River. A Turkish Naval Command and outpost are based at Famagusta and Kyrenia respectively. Turkish Airforce personnel are based at Lefkoniko, Krini and other airfields. The Turkish Airforce is stationed on the Turkish mainland at Adana."

kararında yapılan tespitlere, gerek *Cyprus v. Turkey*, gerekse *Ahmet Cavit An v. Turkey* davalarında da atıfta bulunan AİHM, etkin ve kapsamlı kontrol sahibi otoritenin Türkiye olduğu konusundaki görüşünü bir tür içtihat haline dönüştürmüştür. Ancak Mahkeme, *Cyprus v. Turkey* kararında bu genel saptamanın bir miktar dışına çıkarak KKTC yargı organlarının, duruma göre, tüketilmesi gereken iç-hukuk yolu olarak görülebileceğini de hükme bağlamıştır. Ancak burada da gözden kaçırılmaması gereken husus, KKTC mahkemelerinin Türkiye'nin iç-hukuk yolu olarak değerlendirilecek olmalarıdır (yerel alt-otorite olmanın bir sonucu olarak). Örneğin AİHM'nin *Ahmet Cavit An v. Turkey* Davası kararında kullandığı ifade şu şekildedir:

“As regards the application of Article 35 § 1 to the facts of the present case, the Court firstly observes that in its judgment of 10 May 2001 in the case of *Cyprus v. Turkey* (op. cit.), it held that, for the purposes of former Article 26 (current Article 35 § 1), remedies available in the “TRNC” may be regarded as “domestic remedies” of the respondent State and that the question of their effectiveness is to be considered in the specific circumstances where it arises (op. cit., § 102).” (prg. 30).

AİHM, Kıbrıs uyuşmazlığı konusunda 31 Temmuz 2003 tarihli son iki kararında da<sup>17</sup> sorumluluğun KKTC yerine doğrudan Türkiye'ye yüklenmesi ve KKTC'deki yargı organlarını (ya da KKTC'de kabul edilmiş olan yasayla kurulan Komisyonu) Türkiye'nin iç-hukuk yolu olarak kabul etme eğilimini devam ettirmiştir.<sup>18</sup> Mahkeme, tanınmamış ve kendisine insan hakları ihlalleri bakımından sorumluluk yüklenmesinde ciddi sorunlar bulunan KKTC'nin mahkemelerini duruma göre<sup>19</sup> bir iç-hukuk yolu olarak kabul ederken, anlaşılan iki hususu dikkate almıştır. Mahkemenin esnek yorumunun birinci nedeni, bu iç-hukuk yolunun “etkinlik” (*effectiveness*) şartına bağlanmış olmasıdır. Öte yandan, 2000 yılından itibaren KKTC'deki birtakım yüksek yargı organlarının AİHS'ne atıfta bulunarak kararlar almış olması da, bu kararın alınmasında etkili olmuştur.<sup>20</sup>

Loizidou davası kararı, AİHS'nin 1. Maddesinde yer alan “jurisdiction” kelimesinin, devletlerin kendi ülkeleri dışında etkin kontrol uyguladıkları alanları ya da başka devlet ülkelerini de kapsayabileceğini, yukarıda aktarılan alıntılardan anlaşıldığı şekilde bu “etkin kontrolün” değişik şekillerde ortaya çıkabileceğini doğrulamıştır. AİHM'nin devletlerin ülkeleri dışında ülkesel yetki uygulamalarını, bunlar bakımından AİHS çerçevesinde sorumlu tutulabileceklerini ortaya koyduğu ve sonradan gerek AİHM'nin gerekse başka bazı insan hakları organlarının atfı yaptığı Loizidou kararı

<sup>17</sup> Bilindiği üzere 31 Temmuz 2003 tarihinde AİHM Loizidou benzeri iki davayı daha (*Demades v. Turkey* ve *Eugenia Michaelidou Developments Ltd. And Michael Tymvios v. Turkey*) karara bağlamıştır.

<sup>18</sup> *Tymvios v. Turkey*, Prg. 28. “As to the respondent Government's plea that the acts of the “TRNC” do not engage Turkey's responsibility under the Convention, the Court recalls that it has reaffirmed that this plea cannot be sustained in the light of the *Loizidou* judgments (*preliminary objections and merits*) and the judgment in the case of *Cyprus v. Turkey* (see paragraph 18 above).”

<sup>19</sup> “On a case by case basis”

<sup>20</sup> Frank Hoffmeister, “Cyprus v. Turkey, App. No. 25781/94”, *American Journal of International Law*, Vol. 96, No.2 (April 2002), s. 452.



ertesinde, ilk bakışta bu saptamalarla tam olarak örtüşmediği görülen bir diğer karar daha kabul edilmiştir: *Bankovic* Davası kararı. Bu dava, Sırbistan'a NATO kuvvetleri tarafından Nisan 1999'da yapılan hava saldırısı sırasında isabet alan Sırbistan Radyo Televizyon stüdyosunda ölenlerin yakınları tarafından, AİHM önünde Kanada ve ABD dışındaki NATO üyesi devletlere karşı açılmıştır. AİHM, davanın kabuledilebilirliğini ele alarak 19 Aralık 2001 tarihinde oybirliği ile "kabuledilebilir" bulmamıştır. Mahkeme, AİHS'nin 1. Maddesinde yer alan "jurisdiction" teriminin, Sözleşme'ye taraf olamayan bir devlet ülkesinin havadan bombalanmasını içermediği ve bu nedenle, bombalama emrini veren devletlerin bu olayla ilgili olarak ortaya çıkan insan hakları ihlallerinden Avrupa İnsan Hakları sistemi içerisinde sorumlu tutulamayacakları sonucuna varmıştır.<sup>21</sup> AİHM ilgili maddeyi yorumlarken, daha önceden ve özellikle de *Loizidou* kararında geliştirmiş olduğu esnek yorum ilkesi yerine, sıradan anlam (*ordinary meaning*) yaklaşımını tercih etmiştir. Bazı yazarlar, bu bakımdan mahkemenin önceki saptamalarına ters düştüğünü ve 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin antlaşmaların yorumu konusundaki 31 ve 32. maddelerini hatalı uyguladığını ileri sürmüşlerdir.<sup>22</sup> Oysa bu yorumun doğru olduğunu düşünen yazarlar da bulunmaktadır.<sup>23</sup>

Aslında devletlerin ülke dışı ülkesel işlemlerinden sorumlu tutulabilmesi açısından *Bankovic* kararının yaratmış olduğu tartışmanın özü, "diğer devlet ülkesinde uygulanan kontrolün kapsamı ve oranıyla" yakından ilgilidir. *Bankovic* başvurusunu yapmış olanlar, NATO'nun hava saldırısının, Türkiye'nin kuzey Kıbrıs'ta uyguladığı kontrole göre daha farklı ve daha düşük seviyede bir kontrol olduğunu kabul etmiştir. Ancak davacı taraf, NATO ülkeleri etkin kontrol uyguladıkları "oranda" insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulabilmelidirler yaklaşımını ortaya koymuştur.<sup>24</sup> Öte yandan AİHM ise davacı tarafın, uluslararası sorumluluğu, yapılan eylemlerin yarattığı "etki" (*effect*) temelinden savunmaya çalışmasını ve daha genel anlamda "jurisdiction" kavramının "etki"ye indirgenmesini reddetmiştir.<sup>25</sup> Buna göre, devletin kontrolünün seviyesiyle orantılı bir sorumluluk anlayışı söz konusu olamaz.<sup>26</sup> *Bankovic* davası kararında AİHM, ülke dışı ülkesel yetki uygulamasına bir sınırlama getirmiştir. Buna göre, olağan olarak hükümetlere ait olan "kamu gücü"nü kısmen ya da tamamen bu devlet tarafından kullanılması gerekmektedir. Mahkemeye göre bu, belirli bir bölgenin

<sup>21</sup> *Vlastimir and Borka Bankovic and Others v. Belgium et al.*, App. No. 5220799.

<sup>22</sup> Kerem Altıparmak, "Bankovic: An Obstacle to the Application of the European Convention on Human Rights in Iraq," *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 9, No. 2, 2004, s. 223-232.

<sup>23</sup> Christopher Greenwood'un görüşleri için bkz. "Bombing for Peace: Collateral Damage and Human Rights", *Proceedings of the 96<sup>th</sup> Annual Meeting of the American Society of International Law*, 16 March 2002, s. 5.

<sup>24</sup> Altıparmak, a.g.m., s. 232.

<sup>25</sup> Christopher Greenwood'un görüşleri için bkz. "Bombing for Peace: Collateral Damage and Human Rights", *Proceedings of the 96<sup>th</sup> Annual Meeting of the American Society of International Law*, 16 March 2002, s. 6.

<sup>26</sup> *Vlastimir and Borka Bankovic and Others v. Belgium et al.*, App. No. 5220799, prg. 75.

askeri işgali çerçevesinde etkin kontrol ve yerel kişiler aracılığıyla olabileceği gibi, belirli bir ülke hükümetinin daveti veya rızasıyla da olabilir.<sup>27</sup>

*“In sum, the case-law of the Court demonstrates that its recognition of the exercise of extra-territorial jurisdiction by a Contracting State is exceptional: it has done so when the respondent State, through the effective control of the relevant territory and its inhabitants abroad as a consequence of military occupation or through the consent, invitation or acquiescence of the Government of that territory, exercises all or some of the public powers normally to be exercised by that Government”*

Uygulanacak kontrolün kapsamı bakımından bir diğer önemli husus BM Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından ortaya konulmuştur. Komisyon kontrolü, “etkin kontrol” olarak tanımlamış ve Uluslararası Adalet Divanı’nın 1986 Nikaragua Davası Kararı’ndaki “genel bir bağımlılık durumu ve destek, belirli bir eylemin bir devlete bağlanması bakımından yetersiz olacaktır” yaklaşımına destek vermiştir. Bu nedenle Komisyon, kontrol bağlamında sorumluluğun yüklenmesi bakımından esnek yaklaşımı desteklememektedir.<sup>28</sup>

Oysa Altıparmak, AİHM’nin daha önce oluşan içtihadının ortada kapsamlı bir “jurisdiction” uygulaması bulunmasa dahi devletlerin sorumlu tutulabileceklerini doğruladığını ve diğer uluslararası insan hakları belgeleri ile organlarının da *Bankovic* kararı yerine *Loizidou* kararına atıf yaparak, tam bir etkin kontrolün varlığını ön koşul olarak kabul etmediklerini vurgulamaktadır.<sup>29</sup> Oysa Greenwood, AİHM’nin *Bankovic* kararının mahkemenin önceki içtihatı ile uyumlu olduğu düşüncesindedir.<sup>30</sup> Tüm bu tartışmalar bağlamında bazı yazarlar, AİHM’nin bu kararda belirli bir siyasi tercihi öne çıkardığını ileri sürmektedirler. Örneğin Hannum, 11 Eylül saldırıları nedeniyle başlatılmış olan terörizme karşı savaş temasının Mahkemeyi etkilediğini Mahkeme başkanının yapmış olduğu şu açıklamaya dayanarak doğrulamaya çalışmıştır:<sup>31</sup>

*“The European Convention should not be applied in such a way as to prevent states from taking reasonable and proportionate action to defend democracy and rule of law”.*

Aslında, AİHS kapsamı dışında kalan birtakım eylem ve işlemler nedeniyle ortaya çıkabilecek olan devlet sorumluluğu konusundaki kurallar da ele alınan konu bakımından anlamlıdır. Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından devletlerin sorumluluğu konusunda hazırlanmış olan taslak maddeler, talimat, emir ya da kontrol durumlarında (*instruction, directive or control*) devlete uluslararası sorumluluk yüklenmesinin mümkün olacağını öngörmektedir (Md. 8). Taslak maddelere göre, devletin örneğin bir bireye ya da alt-otoriteye emir vermesi ve bu emrin yerine

<sup>27</sup> *Vlastimir and Borka Bankovic and Others v. Belgium et al.*, App. No. 5220799, prg. 71.

<sup>28</sup> Dayna L. Kaufman, “Don’t do What I Say, Do What I Mean!: Assessing A State’s Responsibility For the Exploits of Individuals Acting in Conformity with a Statement from a Head of State,” *Fordham Law Review*, May 2002, s. 2651-2652.

<sup>29</sup> Altıparmak, *a.g.m.*, s. 233 ve 237-240.

<sup>30</sup> “Bombing for Peace: Collateral Damage...”, *a.g.y.*, s. 6.

<sup>31</sup> *Ibid.*, s. 4.

getirilmiş olması uluslararası sorumluluğun ortaya çıkması ve bu devlete yüklenmesi bakımından yeterli olmaktadır. Devletin, bahse konu kişi ya da otorite üzerinde kontrol uygulayıp uygulamadığı önem taşımamaktadır. Oysa taslak maddeleri değerlendiren Kaufman, sorumluluğun yüklenmesi bakımından öngörülen bu esnek yaklaşımın genel olarak uluslararası yargı organları tarafından geliştirilmiş olan içtihatı ters olduğunu ve yargı organlarının “etkin” bir kontrolü zorunlu gördüğünü vurgulamaktadır.<sup>32</sup>

Yukarıda aktarılan teorik tartışmalara rağmen, *Bankovic* Davası Kararı AİHM’nin etkin kontrolün seviyesini ve kapsamını, uluslararası sorumluluğun yüklenilmesi bakımından önemseydiğini ortaya koymaktadır. Üstelik, *Loizidou* Davası Kararında AİHM, sadece “etkin” değil aynı zamanda “kapsamlı” kontrolden söz etmektedir (*effective overall control*). Mahkeme, gerçek anlamda bir içerik analizi yapmaksızın sadece KKTC’de bulunan asker sayısından hareketle “etkin kontrol uygulayan otorite” olarak Türkiye’ye işaret etmiştir. Bu noktada, kuzey Kıbrıs’ta Türkiye yerine KKTC otoritelerinin etkin ve kapsamlı kontrol uyguladığını gösteren birtakım değişiklikler yapılması durumunda mahkemenin nasıl bir tavır takınacağı sorusu akla gelmektedir. Bu sorunun haklılığını doğrulayan ve son dönemde basına yansıyan AİHM girişimi büyük önem taşımaktadır. Mahkeme, şu anda devam etmekte olan bir dava konusunda Türkiye’ye ve davacı tarafa birtakım sorular yönelmiştir. Bu sorulardan biriyle, “Annan Planı’nın reddedilmesinin Türkiye’nin kuzey Kıbrıs’ta yetki açısından sorumluluğunu sona erdirip erdirmediği” konusunda tarafların görüşü talep edilmiştir.<sup>33</sup> Bu da, siyasi gelişmelere (Annan Planı’na yönelik gelişmeler) bağlı olarak “*jurisdiction*” konusunun daha farklı yorumlanabileceği konusunda pozitif bir belirti olarak algılanabilecektir.

Kanımcı, *Loizidou* Davası Kararında yapılan tespitlerden hareketle kuzey Kıbrıs’ta alınacak birtakım temel tedbirler sayesinde Türkiye’nin buradaki insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmasının önüne geçmek ve KKTC’yi, varlığı kabul edilen ve Kıbrıs Türk halkının iradesini yansıtan bir idare haline dönüştürmek mümkündür. Bu çerçevede, *Loizidou* kararında atıfta bulunulan asker sayısında belirli oranda bir indirime gidilmesi; mahkemenin tüm iletişim noktalarını kontrol ettiğini söylediği askeri birliklerin stratejik değerlendirmeler çerçevesinde belirli noktalarda toplanması; kararda dikkat çekilen askeri mahkemeler konusunda gerekli değişikliklerin yapılması ve NATO askerlerinin üye ülkelerde konuşlanan birliklerinin her tür eylem ve işlemini belirli bir yasal zemine oturtan Sözleşme (19.6.1951 tarihli Kuzey Atlantik Andlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme) benzeri bir TC-KKTC antlaşmasının, Garanti ve İttifak Antlaşmalarına hanel gelmeyecek şekilde yapılması; Barış Kuvvetleri Komutanlığı ile Güvenlik Kuvvetleri Komutanlıkları arasındaki ilişkinin somut bir zemine oturtulması; KKTC ülkesine kimlik kartı ile giriş-çıkış uygulamasının sona erdirilmesi; bir iç hukuk yolu olarak tasarlanan Taşınmaz Mal Tazmin Komisyonu’nun gerek yasası, gerekse üyeleri bakımından uluslararası toplum tarafından saygınlığı olan bir noktaya çıkarılması ve Annan Planı hükümlerini kısmen uygulamaya baslama göreviyle yeniden yapılandırılması gibi önlemlerin uygulamaya

<sup>32</sup> Bkz. Kaufman, a.g.m., s. 2642 ve 2645.

<sup>33</sup> Bkz. “Hayır Rumlara Dert Oldu!” *Yenidüzen Gazetesi*, 21 Mayıs 2004.

konulması konusu düşünülmelidir. Aslında, örneğin BM tarafından sunulan planı referandum organize ederek, uluslararası gözlemcilerin eleştirisi olmaksızın icra edebilen KKTC'nin bu bakımdan önemli bir delil yarattığı aşikardır. Ayrıca, Kıbrıslı Rumlar tarafından önüne getirilen mülkiyet davaları konusunda ciddi bir açmazla karşı karşıya olan AİHM'nin, bu türden değişiklikleri yorumlarken ve kuzey Kıbrıs'ta kimin etkin ve fiili kontrol uyguladığını sorgularken daha esnek davranması ihtimali de oldukça yüksektir.

Yukarıda *Bankovic* kararının siyasi olduğu konusunda yapılan eleştirilerin bir an için doğru olduğu kabul edilirse, AİHM'nin Kıbrıslı Türklerin çözüm isteği konusundaki olumlu tutumlarını ve devam eden Rum başvurularının yarattığı pratik sorunu dikkate alacağı ve bunu etkin kontrol konusunda KKTC'de yapılacak değişikliklerle birlikte düşünerek, "jurisdiction" terimini dar yoruma tabi tutarak, Türkiye'yi bu davalar bakımından sorumlu tutmaktan kaçınabileceği düşünülebilir. Ancak bu kurguda, gözden kaçmaması gereken bir unsur bulunmaktadır. AİHM, *Cyprus v. Turkey* kararında Türkiye'yi sorumlu tutarken, sadece adadaki asker sayısı ve kontrolü değil, aynı zamanda bu tür bir sorumluluk ilişkisi kurulamadığı taktirde kuzey Kıbrıs'ta insan hakları bakımından bir boşluk (*vacuum*) oluşacağı varsayımı üzerinden hareket etmiştir.<sup>34</sup>

*"Having regard to the applicant Government's continuing inability to exercise their Convention obligations in northern Cyprus, any other finding would result in a regrettable vacuum in the system of human-rights protection in the territory in question by removing from individuals there the benefit of the Convention's fundamental safeguards and their right to call a High Contracting Party to account for violation of their rights in proceedings before the Court."*

AİHM'nin, sorumluluk yükleme bakımından önceki kararlarından sapabilmesi için sadece KKTC otoritelerinin etkin kontrol uygulamaya başlaması yeterli olmayacaktır. Zira uluslararası hukukta tanımayan bir devletin AİHS kapsamında sorumlu tutulması sözkonusu olamamaktadır ve insan hakları mekanizması bakımından ortaya çıkacak olası boşluğun da ne şekilde doldurulacağı konusunda mahkemenin bir yöntem (açıklama) bulması, yukarıdaki ifadeler karar metninde yer aldığından, zaruri görünmektedir. Bu nokta bakımından da Kıbrıs Türk tarafının *Cyprus v. Turkey* Davası sırasında başvurmuş olduğu temel argümanlarından birine geri dönmesi ve bunu ön plana çıkarması uygun olacaktır. Şöyle ki;

Türkiye bahse konu dava sırasında, yerinden edilen Kıbrıslı Rumların evlerine geri dönüşleri konusunun Kıbrıs'ta bulunacak kapsamlı bir çözümün parçası olduğunu, bu tür bir girişime izin verilmesi durumunda kamu güvenliği bakımından sorunlar yaşanacağını ve bu sorunun kapsamlı iki-toplumlu görüşmeler çerçevesinde ele alınması gerektiğini savunmuştur.<sup>35</sup> Mahkeme ise, iki-toplumlu görüşmelerin Sözleşme hükümlerinin ihlali bakımından bir maazeret olarak ileri sürülemeyeceğini, bahse konu

<sup>34</sup> *Cyprus v. Turkey*, App. No. 25781/94, 10.5.2001, prg. 78.

<sup>35</sup> *Cyprus v. Turkey*, prg. 169 ve 171.

ihlalin 1974'ten bu yana siyasi bir mesele olarak sürdürüldüğünü ve “devam eden ihlal” olarak kabul edilmesi gerektiğini saptamıştır.<sup>36</sup> Mahkemenin bu saptamasının ardında yatan olası “gerekçe”yi değerlendiren Hoffmeister, Mahkemenin çalışma prensipleri şeklindeki hususların Sözleşme çerçevesinde korunan bir hakkın ihlali için yasal bir zemin olarak kullanılabileceği iddiası konusunda ikna olmadığını; bunun nedeninin bahse konu çalışma prensiplerinin nihai olarak değişebilmesi ve bu türden bir talebin AİHM tarafından uzun zamandır yerleştirilmiş olan “uygulanabilir yasal norm” (*enforceable legal norm*) şartına ters düşmesi, olabileceğini ileri sürmektedir. Son dönem Kıbrıs müzakereleri sırasında da görevli olan Hoffmeister, Mahkemenin, içeriği kesinleşmemiş teorik bir normun Sözleşmeye uygunluğunu denetlemenin mümkün olmayacağı yaklaşımıyla hareket etmiş olabileceğini ima etmektedir.<sup>37</sup>

Hoffmeister tarafından yapılan bu saptamalar, Annan Planı'nın ortaya çıkışıyla belirli oranda gücünü yitirmiştir. Zira Annan Planı, bilindiği üzere, Gali Fikirler Dizisi gibi bir tür çalışma ilkeleri olma noktasının çok ötesine gitmektedir. Dokuz bin sayfadan oluşan Annan Planı ve onun ayrılmaz ekleri niteliğindeki Federal Kanunlar, uyuşmazlığı ve yakın gelecekte ortaya çıkacak devletin gerekli-gereksiz neredeyse her konusunu düzenleyen hükümlerle doludur. Üstelik eş zamanlı referandumlar öncesinde bu hükümler, hukuki niteliği tanımlanabilen yasal norm formatına da sokulmuştur. Kuşkusuz, referandumlar ertesinde Plandaki hükümler gereği pozitif hukuk kuralları bakımından Annan Planı “yok ve batıldır”, herhangi bir hukuki sonuç doğurmamıştır. Ancak, gerek BM gerekse AB tarafından alınan pek çok karar metninde Annan Planı'na bütünen destek verildiği; bu tavrın bahse konu uluslararası örgütlere üye devletler tarafından da ayrı ayrı devam ettirildiği ve Kıbrıs'ta bulunacak çözümün nihai olarak mülkiyet, yerlerinden edilenler ve kayıp şahıslar gibi konularda mevcut Annan Planı'nda yer alan düzenlemelerden büyük oranda farklılaşmayacağı genel olarak kabul görmektedir. Annan Planı konusunda uluslararası toplum tarafından geliştirilen bu tavrın, bir tür bölgesel yapılageliş kuralı (*regional custom*) olma yönünde geliştiği bile ileri sürülebilir. AİHM'nin, alacağı kararlarda Annan Planı'nı ve genel olarak müzakerelerin devamını dikkate alabilmesi için Kıbrıs Türk tarafının özellikle mülkiyet bakımından Planda yer alan düzenlemeleri, “koşullar el verdiği ölçüde” yürürlüğe koyması anlamlı olacaktır. Kısmen dahi olsa uygulanmaya başlanan bu normlar, AİHM'ne bu türden davaları bir kapsamlı çözüm sonrasına erteleyebilmesi bakımından bir “imkan” yaratmış olacaktır.

Annan Planı'nın içerdiği ve AİHM önünde dava konusu olan bazı hususların nihai olarak önemli bir değişikliğe uğramasının bundan sonra pek mümkün olamayacağını göstermesi bakımından BM Genel Sekreteri'nin Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda yer alan ifadeler büyük önem taşımaktadır. Bu raporda, konuyla ilgili olarak özellikle dikkat çeken bir husus Anadolu'dan gelerek Kıbrıs'a yerleşmiş olan kişilerin tanımlanması noktasında karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs Rum devleti, bu kişileri “yerleşikler” olarak tanımlayarak Kıbrıs'tan neredeyse tamamının çıkmasını talep

<sup>36</sup> *Cyprus v. Turkey*, prg. 174.

<sup>37</sup> Bkz. Hoffmeister, a.g.m., s. 451.

ederken ve bunun aksinin bir tür “insanlığa karşı suç” teşkil edeceğini ileri sürerken, Genel Sekreter raporunda yerleşikler terimini tırnak içerisinde kullanmakta ve zımnen bu görüşe katılmadığını ortaya koymaktadır.<sup>38</sup>

Yukarıda aktarılan nedenlerle, Türkiye'nin daha önce AİHM önünde ortaya koyduğu argümanını değişen duruma göre yenilemesi ve yeniden gündeme getirmesi, mahkeme önündeki tüm bu sorunların çözümünü sağlayacak olan çözüm planını kabul eden Kıbrıs Türk tarafının ve bunun kabulü halinde Planı onaylayacağını taahhüt eden Türkiye'nin ortaya çıkan ya da devam eden durumdan ötürü sorumlu tutulmasını ciddi anlamda tartışılır kılacaktır. Bu nedenle Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafının, kuzey Kıbrıs temelli başvurular bakımından dava bazında bir ön değerlendirme yapılmasını teklif etmesi; Annan Planı'nda düzenlenmiş olan bir konuda yapılan başvuruları Mahkemenin çözüme endeksli kılmasını ve kabuledilebilirlik aşamasından geçirmemesini talep etmesi; ancak bunun dışındaki davaları (Kıbrıslı Türk gazeteci Kutlu Adalı'nın öldürülmesine ilişkin dava ya da Ahmet Cavit An davası gibi) kabul edilebilir bularak ihlallerden Türkiye'yi sorumlu tutmasına razı olması ve bu fikirleri işlemesi anlamlı olabilecektir. Aslında bu son tür ihlaller bakımından daha farklı bir yaklaşım da gündeme getirilebilir. Zira bilindiği üzere uluslararası hukukta devlet ve hükümetler dışında birtakım ara statüler tanınan birimlerin vereceği zararlar bakımından sonradan uluslararası sorumluluk üstlenmeleri prensip olarak kabul edilmektedir.<sup>39</sup> Aynı yaklaşım teorik olarak KKTC için de düşünülebilir. Yani yukarıda aktarılan ikinci türden ihlallerin Türkiye'nin sorumluluğunda kabul edilmesi yerine, Kıbrıs Türk otoritelerinin sorumluluğu olarak kabul edilmesi, ancak yerine getirilmesi bakımından bir çözümün beklenmesi fikri gündeme getirilebilir. Böylece, AİHM'nin asıl endişelerinden biri olan insan haklarının korunması bakımından ortaya çıkabilecek olası boşluk (*vacuum*) da bir anlamda giderilmiş olacaktır. Aslında bu fikir, Annan Planı'nın önceki sorumluluklar bakımından öngördüğü mekanizmaya da uygun görünmektedir. Zira, Plan'da yer alan Kuruluş Anlaşması'nın 12. maddesi (2. paragraf) çözüm öncesindeki eylemlerden kaynaklanacak herhangi bir sorumluluk veya tazminat iddiasının, aksi belirtilmedikçe,

<sup>38</sup> Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus, 28 May 2004, S/2004/437, prg. 60. “The number of persons entitled to citizenship under the plan was not changed. The controversy related to the proposed list of no more than 45,000 persons on each side, a provision which had been carefully developed during the previous effort as described in my 1 April 2003 report (S/2003/398, para. 106). The Greek Cypriot side proposed to reduce this number; the Turkish Cypriot side proposed to increase it. It is worth noting that during the talks, Mr. Papadopoulos claimed that there were 119,000 “settlers” in Cyprus. (This claim accorded with the Greek Cypriot position in 2002 at the table, which was that there were 115,000 such persons in Cyprus, and that the Greek Cypriot side could provide a list of their names and place of origin in Turkey). If the Greek Cypriot figures are correct, then about half of the “settlers” would not receive citizenship or residency and would, in accordance with federal law, have to leave Cyprus. The Greek Cypriot figures are disputed by the Turkish Cypriot side.”

<sup>39</sup> Uluslararası hukukta, belirli bir bölgenin etkin kontrolü kriterine dayalı olarak ortaya çıkan “ayaklanan ve savaştan” statüleri ve bunların hukuksal etkileri konusunda bkz. Lootsteen, “The Concept of Belligerency in International Law,” *Military Law Review*, December 2000 ve H. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, Ankara, Turhan, 1997, s. 19-22.

bunu ileri süren kişinin iç vatandaşlık statüsünü taşıdığı kurucu devlet (Türk veya Rum) tarafından çözümleneceğini hükme bağlamaktadır. Hüküm şu şekilde kaleme alınmıştır:

*“Any claims for liability or compensation arising from acts prior to this Agreement shall, insofar as they are not otherwise regulated by the provisions of this Agreement, be dealt with by the constituent state from which the claimant hails.”*

## SONUÇ

Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün devam ettiği dönemle sınırlı olmak üzere, kuzeyde Kıbrıslı Türklerin iradesini yansıtan bir Kıbrıs Türk devleti olduğu fikrini güçlendirmek; Kıbrıs Türk otoritelerinin Kıbrıslı Türkleri temsil edebilecek ve ihtiyaçlarını giderecek bir yapı olduğunu kabul ettirmek; bu otoriteyle gerek AB kurumlarının gerekse uluslararası toplumun doğrudan temas kurmasını sağlayabilmek ve AİHM kararları çerçevesinde Türkiye ve Kıbrıslı Türkler aleyhine oluşmuş olan olumsuz durumu hafifletmek için, kuzey Kıbrıs'ta etkin ve kapsamlı kontrolü Kıbrıslı Türklerin yaratmış olduğu otoritelerin sağladığı kanıtlanmalıdır. Bunun yapılabilmesi için, TC-KKTC ilişkilerinin yasal zeminde yeniden tanımlanması ve bazı fiili ve yasal değişikliklerin hızla hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Gerek AİHM kararlarının, gerekse AB normlarının çizmiş olduğu çerçeve bu türden girişimlerin gerekliliğini doğrulamaktadır.

Annan Planı'nın referandumlara sunulması ertesinde BM Genel Sekreteri Güvenlik Konseyi'ne bir rapor vererek, “Kıbrıslı Türklerin” gelişimine engel olan ve izole edilmelerini sağlayan gereksiz kısıtlamalar ve engellerin kaldırılması çağrısı yapmıştır. Genel Sekreter, yapılacak girişimlerin tanımaya ya da ayrılıkçılığa yönelik olarak değil, yeniden birleşmek amacıyla olumlu bir katkı sağlamaya yönelik olmasını talep etmiştir.<sup>40</sup> Genel Sekreter ayrıca, bu yönde yapılacak hareketlerin, KKTC'nin ilanını geçersiz olarak niteleyen, Kıbrıs'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir devletin ve özellikle de KKTC'nin tanınmaması çağrısı yapan 541 (1983) ve 550 (1984) sayılı Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olacağı yorumunu da yapmaktadır.<sup>41</sup> Annan raporu, sadece Kıbrıslı Türklere söz etmesine ve hiçbir yerinde Kıbrıs Türk otoritelerinden, entitesinden ya da devletinden bahsetmemesine rağmen, önermekte olduğu önlemler nedeniyle Kıbrıs Türk devleti otoriteleriyle temas kurulması kapısını da aralamış olmaktadır. Kuşkusuz, bu rapor ertesinde henüz bir Güvenlik Kararı çıkmamış olması, 541 ve 550 sayılı Konsey kararlarının analizi ve genel olarak uluslararası hukukta yerleşmiş kurallar bağlamında KKTC'nin nasıl bir tanınmamışlık statüsünde olduğu ayrı bir makale konusu oluşturacak oranda geniştir ve bu yazının kapsamı dışındadır. Ancak, yukarıda etkin ve fiili kontrol konusunda alınması önerilen tedbirlerin (özellikle Taiwan ile BM sistemi içerisinde yaratılmış olan ilişkilerin niteliğinden ve ABD'de yürürlükte bulunan *Taiwan Relations Act*'in hükümlerinden hareketle) BM çerçevesinde aralanmaya başlayan kapının daha da açılması ve Kıbrıs

<sup>40</sup> Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus, 28 May 2004, S/2004/437, başlangıçta yer alan “summary” kısmından.

<sup>41</sup> Ibid., prog. 93.

Türk entitesi, otoritesi ya da devleti ile doğrudan temas kurulmasına önemli oranda katkı yapacağı düşünülmektedir.

Uluslararası hukukta tanıma işlemi, tanıyan devletin niyetine bağlı olarak daha önce örneği görülmemiş bir model yaratabilmektedir. Başka bir ifadeyle, tanıyan devlet tarafından şekillendirilebilecek olan farklı kapsamda özel bir tanıma işlemi ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Churchill tarafından 1943 yılında kullanılmış olan ve uluslararası hukuk kitaplarına da referans olarak geçmiş olan şu ifadeyi hatırlamak yararlıdır: “*One can recognize a man as an Emperor or a grocer. Recognition is meaningless without a defining formula.*”<sup>42</sup> Tanımının farklı şekillerde formüle edilip tanımlanabileceğini göstermesi bakımından bazı resmi açıklamalardan alıntılar yapmak anlam taşıyacaktır: “*as a major political force in Namibia*” ; “*as the present trustee of the future Czecho-Slovak government*” ; “*as administering those French overseas territories which acknowledge its authority*” ; “*as the leader of all free Frenchmen*” vb.<sup>43</sup> Bu nedenle, Adadaki çözümsüzlüğün uzaması halinde, uluslararası hukukta daha önce bir örneği bulunmasa da, Kıbrıs Türk otoritelerinin “Kıbrıs Türk devleti”<sup>44</sup> olarak tanınması yolunun açık olduğu düşünülmektedir. Öte yandan uluslararası hukukta “sartlı tanıma”nın (*conditional recognition*) da mümkün olabileceği gözlenmektedir. Örneğin 1942 yılında ABD, Lübnan’ı ABD’nin ve yurttaşlarının çıkarlarını koruyacağına dair yazılı güvence vermesi halinde tanıyabileceğini açıklamıştır.<sup>45</sup> Kıbrıs Türklerini temsil eden bir Kıbrıs Türk devletinin, “Annan Planı tarafından yaratılmış olan çözümün temel parametrelerini her koşulda desteklemesi” şartıyla ve çözümsüzlük dönemiyle sınırlı olacak şekilde, sınırlandırılmış bir içerikte tanınması da gündeme gelebilecektir. Kuzey Kıbrıs’ta etkin ve kapsamlı kontrol konusunda yapılacak köklü değişiklikler tüm bu ihtimalleri kolaylaştıracak bir unsur niteliğindedir.

Kıbrıslı Türklerin son dönemde uluslararası toplum nezdinde elde etmiş oldukları olumlu vizyonun sağlayacağı getiriler, bekleneni boşa çıkaracak şekilde olumsuz bir zemin üzerine inşa edilebilecektir. Bu olumsuz zemin, AIHM tarafından açıklanan ve Kıbrıs Türk devletinin aslında Türkiye’nin yerel bir alt-otoritesi (*subordinate local administration*) olduğu yönündeki iddiadır. Kıbrıs Türk devletiyle uluslararası toplumun kuracağı doğrudan ilişkilerin buna benzer bir zemine kaymasını önlemek için, kuzey Kıbrıs’ta etkin ve kapsamlı kontrol konusu ciddiyetle ele alınmalıdır.

<sup>42</sup> Wendy T. Wylegala, “Recognition of Governments in International Law By Stefan Talmon” Book Annotation, *New York University Journal of International Law and Politics*, Winter-Spring 1999, s. 677.

<sup>43</sup> *Ibid.*,

<sup>44</sup> Nitekim 16 Haziran 2004 tarihinde İslam Konferansı Örgütü’nün İstanbul zirvesinde alınan kararlar, esasen Kıbrıslı Türklerin Örgüt nezdindeki gözlemci statüsü değişmemiş olmakla birlikte, bundan böyle “Kıbrıs Türk Müslüman halkının” İKÖ çalışmalarına, aktivitelerine ve toplantılarına BM Genel Sekreter’in çözüm planında öngörülen isimle (Kıbrıs Türk Devleti) katılması kayda geçirilmiştir: “*Further decides that the Turkish Muslim people of Cyprus should continue to participate in the work, activities and meetings of all OIC organs under the name envisaged by the UN Secretary-General’s settlement plan.*”, bkz. **Resolution on the Situation in Cyprus**, 31st Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers, held in İstanbul, 14-16 June 2004.

<sup>45</sup> M. M. Whiteman, *Digest of International Law*, Vol. II, s. 196.